

ISADJANOV Abduvali Abduraximovich

*O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi
Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi
kafedrası professori, iqtisod fanlari doktori
Email: isadjanov.abduvali@gmail.com*

GLOBAL IQTISODIY RISKLAR VA TURIZMNING BARQAROR RIVOJLANISHI

ГЛОБАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА

GLOBAL ECONOMIC RISKS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY

Аннотация: COVID-19 pandemiyasi sharoitida turizm industriyasini rivojlantirish xususiyatlari ko'rib chiqildi, turizm sanoatining milliy iqtisodiyotga ta'siri ochib berildi, barqaror turizmni shakllantirish jarayonlariga global xavflarning ta'siri ko'rsatildi. hamda global xavf-xatarlar sharoitida barqaror turizmni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari asoslab berilgan.

Калит сўзлар: turizm, turizm sanoati, risk, barqaror rivojlanish, pandemiya, ekologik tahdidlar, barqaror turizm.

Аннотация: Рассмотрены особенности развития индустрии туризма в условиях пандемии COVID-19, раскрыто влияние туристической отрасли на национальную экономику, показано влияние глобальных рисков на процессы формирования устойчивого туризма, обоснованы приоритетные направления развития устойчивого туризма в условиях глобальных рисков.

Ключевые слова: туризм, индустрия туризма, риск, устойчивое развитие, пандемия, экологические угрозы, устойчивый туризм.

Annotation: The features of the development of the tourism industry in the context of the COVID-19 pandemic are considered, the influence of the tourism industry on the national economy is revealed, the influence of global risks on the processes of formation of sustainable tourism is shown, and the priority directions for the development of sustainable tourism in the context of global risks are substantiated.

Key words: tourism, tourism industry, risk, sustainable development, pandemic, environmental threats, sustainable tourism.

KIRISH

Mamlakatimizda turizm sohasini yanada rivojlantirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Xalqaro tashkilotlar mamlakatning sayyohlik salohiyatini oshirish borasidagi ishlar samaradorligini qayd etmoqda. Masalan, Jahon sayyohlik tashkiloti tomonidan yaqinda e'lon qilingan turizm sohasi jadal rivojlanayotgan 20 davlat ro'yxatida O'zbekiston to'rtinchi o'rinni egalladi.

ASOSIY QISM

Mamlakatning turizm salohiyati boy va rang-barangdir. Asosiy vazifa - undan to'liq foydalanish, ochilmagan qirralarini namoyish qilish. "O'zbekiston - 2030" strategiyasida tashqi va ichki turizmni rivojlantirish orqali sayyohlar sonini ko'paytirish vazifalari belgilab berilgan [1].

Strategiyada xorijiy sayyohlar sonini 15 millionga, mahalliy sayyohlar sonini 25 millionga, ziyorat turizmi orqali kelayotgan sayyohlar sonini 3 millionga yetkazish ko'zda tutilgan. Shuningdek, xususiy investitsiyalarni jalb qilish orqali respublikada 30 ta yirik turizm klasterlarini tashkil etish, mehmonxona o'rinlari sonini kamida ikki barobarga oshirish vazifalari belgilandi. Turizm xizmatlari eksportining yillik hajmini 5 milliard dollarga yetkazish rejalashtirilgan.

Jahon sayohat va turizm kengashining (The World Travel & Tourism Council - WTTC) ma'lumotlariga ko'ra dunyoning 185 mamlakatlari va 26 geografik yoki iqtisodiy mintaqalari uchun sayohat va turizmning iqtisodiy va bandlikka ta'siri haqida hisobotlarni doimiy tayyorlaydi. Oxford Economics bilan birgalikda ushbu hisobotlar davlat va xususiy sektor organlarini sayohat va turizmning iqtisodiyotga olib keladigan ulkan qiymatini isbotlovchi dalillar bilan asoslashda muhim vosita bo'lib, ularning siyosatini ishlab chiqish va investitsiya qarorlari turizm sektorini qo'llab-quvvatlab kelmoqda [2].

Ma'lumki, Oxford Economics kompaniyasi butun dunyo bo'ylab 300 dan ortiq iqtisodchi va tahlilchilar faoliyat yuritayotgan va 20 dan ortiq ofislariga ega bo'lib dunyoda global prognozlash

va miqdoriy tahlil bo'yicha yetakchi analitik tashkilotlardan biri hisoblanadi [3].

Oxford Economics kompaniyasining mutaxassislari har oy innovatsion Global Iqtisodiy Modelini tuzishadi va 200 dan ortiq mamlakatlar uchun bazaviy prognozlarni yangilaydilar. Savdo hajmi va narxlari, raqobatbardoshlik, kapital oqimlari, foizlar va valyuta kurslari va tovar narxlari haqidagi global taxminlar orqali alohida mamlakat modellarini to'liq bog'lagan holda, yaratilgan modellar iqtisodiy zarbalar ta'sirini prognoz qilish va izchil tuzilmalarini taqdim etadi [4].

Pandemiyadan oldin sayohat va turizm sohasi 2014-2019 yillarda dunyo bo'ylab yaratilgan 5 yangi ish o'rinlaridan 1 - tasini va barcha ish o'rinlarining 10,3 foizini (334 million) va global ish o'rinlarining 10,4 foizini tashkil qilgan.

2019-2021 yillarda global sayohat va turizmning iqtisodiyotga ta'siri 1-jadvalda keltirilgan [5].

2019 yilda sayohat va turizmning sohasi butun dunyo bo'ylab 333 million ish o'rinlarini qo'llab-quvvatladi, bu butun dunyodagi barcha ishlarning 10 dan 1 ini tashkil qiladi. Hukumatning mehnat ta'tillari va bandlikni qo'llab-quvvatlovchi boshqa dasturlariga qaramay, 2020 yilda 62 million ish o'rni yo'qoldi. Sektorning jahon iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi 2021-yilda 21,7 foizga oshgani sayyohlik va turizm bo'yicha ish o'rinlari sonining 2020-yildagi 271,3 milliondan 2021-yilda 289,5 millionga, ya'ni 18,2 million ish o'rinlariga ko'payidi.

Binobarin, sektor 2021-yilda butun iqtisodiyot bo'yicha har 11 ish o'rinlaridan birini qo'llab-quvvatladi. Sayohat va turizmning ish o'rinlariga qo'shgan hissasi o'zgarishi YaIMga qo'shgan hissasi o'zgarishiga qaraganda sekinroq bo'ldi.

Pandemiyadan oldin sayohat va turizm dunyodagi eng yirik tarmoqlardan biri bo'lib, dunyoda yaratilgan barcha yangi ish o'rinlarining 4 -tadan 1- ni va jahon yalpi ichki mahsulotining 10,3% (9,6 trillion dollar) tashkil qildi. Jahon iqtisodiyotining eng yirik 20 ta mamlatlarning sayohat va turizm industriyasining milliy iqtisodiyotda tutgan o'rni 2-jadvalda ko'rsatilgan.

Julia Simpson, WTTC prezidenti va bosh direktori fikriga ko'ra: "Sayohat va turizm sektori jadallik bilan tiklanishda davom etmoqda, bu sektorning barqarorligini va sayohat qilish istagini namoyish etadi. WTTC ta'kidlashicha 2033 yilga kelib bu soha o'zining yalpi ichki mahsulotini 15,5 trillion AQSH dollargacha oshirishini prognoz qilmoqda, bu esa jahon iqtisodiyotining 11,6 foizini tashkil qiladi va butun dunyo bo'ylab 430 million kishini ish bilan ta'minlaydi [6].

Tahlil qilingan 185 mamlakatdan 34 tasi YaIM bo'yicha pandemiyadan oldingi darajaga qaytganligini ko'rsatadi. WTTC prognozlariga ko'ra, 2024 yil boshida 185 mamlakatning deyarli yarmi to'liq tuzalib, pandemiyadan oldingi darajaga etadi yoki to'liq tiklanishning 95 foizi ichida bo'ladi.

2022-yilda sayohat va turizmning global yalpi ichki mahsulotga (YaIM) qo'shgan umumiy hissasi koronavirus (COVID-19) pandemiyasi boshlanishidan oldingi 2019-yilga nisbatan

1-jadval

Global sayohat va turizmning iqtisodiyotga ta'siri

Yillar/nomlar	Sayohat va turizm yalpi ichki mahsuloti (jahon yalpi ichki mahsulotining ulushi)	Sayohat va sayyohlik yalpi ichki mahsulotining o'zgarishi (yil bo'yicha)	Sayohat va turizm tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan ish o'rinlari	Ish joylarining o'zgarishi (yildan yilga)
2019	10.3%	-	333 million 1/10 ishchi	Global yangi ish o'rinlarining 1/4 qismi Travel & Tourism tomonidan yaratilgan
2020	5.3%	-50.4% (-4.9 trln, AQSH dollari yo'qotgan)	271 mln 1/12 ishi	-62 mln ishchi ish yo'qotgan
2021	6.1%	+21.7% (+1 trln, AQSH dollari qoshilgan)	289 mln 1/11 ishchi	+18.2 mln ishchi o'rni yaratilgan

2-jadval

G20 mamlakatlarning sayohat va turizm industriyasining milliy iqtisodiyotda tutgan oʻrni

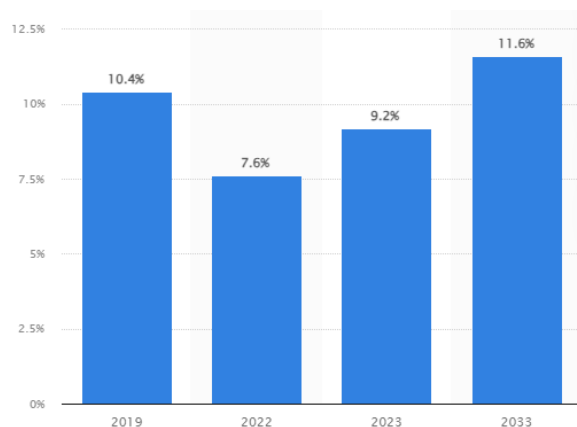
	Mamlakatlar	YaIMga T&T his- sasi (mlrd. AQSH dollari)	YaIMning T&T % 2021	T&T YaIM oʻzgarishi (%) 2021 yil	2021 yilgi T&T xara- jatlarining umumiy ulushi		T&T xarajatlarining oʻzgarishi 2021 (%)	
					Ichki	Xalqaro	Ichki	Xalqaro
1	Qoʻshma Shtatlar	1,271.2	5.5%	22.0%	94.8%	5.2%	28.0%	1.4%
2	Xitoy	814.3	4.6%	16.9%	97.0%	3.0%	25.5%	-27.4%
3	Germaniya	251.0	6.4%	5.0%	89.6%	10.4%	5.8%	11.8%
4	Yaponiya	206.3	4.2%	22.9%	99.3%	0.7%	40.5%	-90.8%
5	Italiya	179.0	9.1%	58.5%	83.8%	16.2%	76.4%	19.8%
6	Hindiston	178.0	5.8%	43.6%	94.5%	5.5%	55.7%	-39.1%
7	Fransiya	177.9	6.5%	40.6%	70.0%	30.0%	51.5%	33.2%
8	Meksika	168.8	13.1%	23.6%	86.4%	13.6%	20.7%	58.6%
9	Birlashgan Qirollik	157.5	5.7%	40.3%	96.2%	3.8%	57.5%	-48.8%
10	Ispaniya	113.1	8.5%	52.5%	59.5%	40.5%	52.3%	70.1%
11	Braziliya	103.5	6.4%	21.7%	96.0%	4.0%	29.9%	-10.6%
12	Kanada	88.0	4.4%	24.4%	85.5%	14.5%	33.3%	4.2%
13	Avstraliya	76.5	4.7%	-6.8%	98.0%	2.0%	-1.8%	-82.2%
14	Rossiya	66.0	3.7%	32.8%	86.9%	13.1%	48.3%	12.6%
15	Turkiya	59.3	7.3%	60.6%	38.0%	62.0%	37.4%	104.4%
16	Saudiya Arabis- toni	51.5	6.5%	1.4%	72.8%	27.2%	26.7%	-7.0%
17	Janubiy Koreya	48.8	2.7%	3.0%	71.4%	28.6%	23.6%	-23.3%
18	Argentina	33.7	7.0%	39.3%	98.9%	1.1%	55.8%	-82.1%
19	Indoneziya	28.9	2.4%	-10.3%	94.8%	5.2%	7.3%	-81.1%
20	Janubiy Afrika	13.2	3.2%	8.4%	81.9%	18.1%	47.2%	-40.4%

Manba: Travel & Tourism economic impact 2022, 7 bet, <https://wtcc.org/research/economic-impact/economic-research/reports>

nisbatan 2,8 foiz punktga kamaydi. Umuman olganda, ushbu tarmoqlar 2022-yilda jahon yalpi ichki mahsulotining 7,6 foizini tashkil etdi. Sayohat va turizm sektorining jahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2033 yilga kelib 11,6 foizni tashkil etadi (1-rasm).

Turizm jahon sanoatining jadal rivojlanayotgan tarmogʻiga aylandi, uning inqirozli vaziyatlar va xavf-xatarlarga qarshi tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish va joriy etish dolzarb muammolar qatoriga kiradi, chunki iqtisodiyotning ushbu sohasi koʻplab sohalarga taʼsir qiladi. Tabiatan, turizm industriyasi faoliyatining turli subʼektlar oʻrtasidagi keng iqtisodiy aloqalarni oʻz ichiga oladi, ularga obʼektiv va subʼektiv omillar orqali ijobiy va salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Turizm, birinchidan, yuqori darajada demografik, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik, siyosiy va institutsional oʻzgarishlar bilan bogʻlangan soha hisoblanadi.

1-rasm. Travel and tourism: share of global GDP 2019-2033

Manba: Share of travel and tourism's total contribution to GDP worldwide in 2019 and 2022, with a forecast for 2023 and 2033. <https://www.statista.com/statistics/1099933/travel-and-tourism-share-of-gdp/>

Ikkinchidan, turizm bir-biri bilan yuqori darajada bog'langan bir qancha sohalaridan iborat (sport, mehmondo'stlik, dam olish, madaniyat va san'at, tadbirlar va sayohat kabi) [7].

Shu bilan birga, turizm yangi ish o'rinlarini yaratish orqali mahalliy aholi bandligini ta'minlash, turistik faollikni oshirish va aholining turmush sifatini oshirishra imkoniyat yaratadi.

Tizimining ekologik barqarorligi rekreatsion foydalanish standartlariga rioya qilish va tabiiy tizimlarning yaxlitligini va ularning hayotiyiligini ta'minlashni anglatadi.

G.X. Brundtland hisobotida barqaror rivojlanish "hozirgi avlod ehtiyojlarini qondiradigan, kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmaydigan rivojlanish" deb ta'riflangan. Barqaror rivojlanish kontseptsiyasi bugungi kunda iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan [8].

Hozirgi kunda insonning atrof-dagi dunyodan oqilona foydalanish bilan o'zgartirish qobiliyati barcha xalqlarga rivojlanish imtiyozlaridan foydalanish va hayot sifatini yaxshilash imkoniyatini berishi mumkin. Agar bu qobiliyat noto'g'ri yoki o'ylamasdan ishlatilsa, u insoniyat va uning atrof-muhitiga beqiyos zarar etkazishi mumkin. Ushbu masalalarga qaratilgan Birlashgan Millatlar Tashkilotining inson atrof-muhit masalalari bo'yicha konferentsiyasi deklaratsiyasi 1972 yilda qabul qilingan [9].

Deklaratsiyada bir qator muhim tamoyillar belgilangan bo'lib, shular jumlasidan, "Inson atrof-muhitda erkinlik, tenglik va qulay yashash sharoitlari uchun asosiy huquqqa ega, uning sifati munosib va farovon hayot kechirishga imkon beradi va hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun atrof-muhitni muhofaza qilish va yaxshilash uchun asosiy mas'uliyatga ega. Shu munosabat bilan aparteidni rag'batlantirish yoki abadiylashtirish, irqiy ajratish, kamsitish, mustamlakachilik va boshqa zulm va chet el hukmronligining boshqa shakllari qoralanadi va tugatilishi kerak" (1-tamoyil).

Yerning tabiiy resurslari, jumladan havo, suv, yer, flora va fauna va ayniqsa tabiiy ekotizimlarning vakillik namunalari zarur bo'lganda ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va boshqarish orqali hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun saqlanishi kerakligi ta'kidlangan (2-tamoyil).

Shu bilan birga, barqaror rivojlanish muammolari global, mintaqaviy, milliy va

tarmoqlar darajalarida ko'rib chiqilmoqda. Global miqyosida bir qator xalqaro hujjatlar qabul qilindi. 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish Kun tartibi va Parij kelishuvi xalqaro hamjamiyatning muvozanatli va barqaror rivojlanishga erishish tarafdorligini ifodalaydi va barqarorlik tamoyillari va iqlim o'zgarishi mezonlarini barcha ijtimoiy-iqtisodiy sektorlar va sektorlar, jumladan, turizm bo'yicha joriy etish muhimligini ta'kidlaydi.

Turizm bo'yicha Gaaga deklaratsiyasida turizm bugungi kunda yuz millionlab odamlarning kundalik hayotining bir qismiga aylangan hodisaga aylanganligi qayd etilgan:

a) aholining yashash va ish joyidan barcha erkin harakatlanishini, shuningdek, ushbu harakatdan kelib chiqadigan ehtiyojlarni qondirish uchun yaratilgan xizmat ko'rsatish sohasini o'z ichiga oladi;

b) insonlar va zamonaviy jamiyatlar hayoti uchun fundamental ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat bo'lib, odamlarning bo'sh vaqtidan foydalanishning muhim shakli va shaxslararo aloqalar va siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarning asosiy vositasiga aylandi. xalqlar hayotining barcha sohalarining baynalmilallashuvi natijasi,

Gaaga deklaratsiyasida (3-tamoyil, 1-band) turizm faoliyatining ekologik jihatlariga muhim e'tibor qaratilgan, xususan, "Buzilmagan tabiiy, madaniy va insoniy muhit turizmni rivojlantirishning asosiy shartidir. Bundan tashqari, turizmni oqilona boshqarish jismoniy muhit va madaniy merosni muhofaza qilish va rivojlantirishga, shuningdek, turmush darajasini oshirishga katta hissa qo'shishi mumkin" [10].

2019-yil 3-dekabrda Madridda UNWTO va Xalqaro transport forumi tomonidan taqdim etilgan "Transport bilan bog'liq bo'lgan CO₂ emissiyasi turizm sektori: Modellastirish natijalari" ("Transport-related CO₂ emissions of the Tourism Sector: Modelling Results") nomli hisobotda turli transport vositalarining atrof-muhitga ta'siri bo'yicha birinchi keng qamrovli tadqiqot taqdim etilgan. Hisobotda ta'kidlanishicha, hozirgi sur'atlarda turizm sektoridan transport bilan bog'liq CO₂ emissiyasi 2030 yilga borib 25 foizga oshib, 1,998 million tonnagacha yetishi kutilmoqda. Shunday qilib, 2030 yilga kelib, transport bilan bog'liq CO₂ emissiyasi umumiy antropogen CO₂ emissiyasining 5,3 foizini (2016 yilda 5 foiz) tashkil qiladi.

Hozirgi vaqtda turizmni barqaror rivojlantirish muammolari, xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari turli mualliflar tomonidan ko'rib chiqilmoqda. M.Morozov turizmni barqaror rivojlantirish konsepsiyasi iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy tarkibiy qismlardan tashqari, jamiyatni global raqamlashtirishning eng muhim atributi sifatida axborot-kommunikatsiya komponenti bilan ham to'ldirilishi zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, turizmning barqaror rivojlanishi alohida tushuncha bo'lib, muvozanat va barqarorlikni saqlashni anglatadi: hozirgi va kelajak avlodlar manfaatlari; turistlar, mahalliy aholi, biznes, davlat va turizm faoliyatini rivojlantirishdan manfaatdor barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlari; iqtisodiy o'sish, ijtimoiy rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish (ekologik barqarorlik) [11]. Bularning barchasi turizmni barqaror rivojlantirish konsepsiyasi doirasida ro'y berayotgan o'zgarishlarni yangi voqelikda o'rganishning dolzarbligini belgilab berdi.

I. Koroleva barqaror turizm kontsepsiyasini zaif, kuchli va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi omillar nuqtai nazardan ko'rib chiqdi. Kelajakda turizm barqarorligini ta'minlaydigan turli omillar aniqlanadi. Muallif turizmni barqaror rivojlantirishning mavjud modellarini tahlil etish asosida ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarining barqarorlik darajasiga qarab barqaror rivojlanish omillari reytingini aks ettiruvchi modelni taklif qildi [12].

UNWTO ta'rifiga ko'ra, turizmning barqaror rivojlanishi hozirgi va kelajakdagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta'sirlarni hisobga oladi va turistlar, turizm biznesi, atrof-muhit va mahalliy aholi ehtiyojlarini qondiradi [14].

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 70/193-sonli rezolyutsiyasiga muvofiq 2017-yil "Taraqqiyot uchun barqaror turizm xalqaro yili" deb e'lon qilingani barqaror turizmni rivojlantirish muhimligidan dalolat beradi [14].

2019-yil 19-dekabr kuni BMT Bosh Assambleyasi o'zining yalpi majlisida "Markaziy Osiyoda barqaror turizm va barqaror rivojlanish" maxsus rezolyutsiyasini qabul qildi. O'zbekiston Respublikasi tomonidan ishlab chiqilgan mazkur hujjat BMTga a'zo barcha davlatlar tomonidan bir ovozdan qo'llab-quvvatlandi. E'tiborlisi, O'zbekiston tomoni tashabbusi bilan qabul qilingan

hujjatning hammualliflari Shimoliy va Lotin Amerikasi, Osiyo, Afrika va boshqa qit'alarining 50 dan ortiq davlati bo'lgan, bu O'zbekiston tashabbusining dolzarbligi xalqaro hamjamiyat tomonidan yuksak e'tirof etilganidan dalolatdir.

Qabul qilingan rezolyutsiyada Markaziy Osiyo mamlakatlari tomonidan 2030 yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibini amalga oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan sa'y-harakatlar, mintaqada barqaror turizmni yanada rivojlantirish bo'yicha o'tkazilayotgan turli xalqaro tadbirlar, shuningdek, Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan turizmni rivojlantirish bo'yicha ko'rilyotgan chora-tadbirlar muhimligi ta'kidlangan. xalqaro turizmni o'z turizm sektoriga keng jalb etish. moliya va investitsiyalar [15].

2030 yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibining 8.9-maqsadida "2030 yilgacha ish o'rinlari yaratuvchi, mahalliy madaniyatni targ'ib qiluvchi va mahalliy mahsulotlar ishlab chiqaradigan barqaror turizmni rivojlantirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishini ta'minlash" belgilangan.

Rio+20 konferensiyasining "Biz istagan kelajak" yakuniy hujjatining 130-bandida ta'kidlanishicha, barqaror turizm boshqa tarmoqlar bilan chambarchas bog'liqligi va munosib ish o'rinlarini yaratish qobiliyati tufayli "barqaror rivojlanishning barcha uchta ustuni bo'yicha" muhim hissa qo'shishi mumkin [16].

Aytish kerakki, barqaror turizmni tushunishdagi murakkablik "barqarorlik" va "turizm" atamalarining xilma-xilligi bilan bog'liq. JST barqaror turizmni "turizmni rivojlantirish yo'nalishi bo'lib, u turistlar ehtiyojlarini hozirda, qabul qiluvchi mintaqaning manfaatlarini hisobga olgan holda qondirish imkonini beradi va kelajakda bu imkoniyatni saqlab qolishimizga imkon beradi" deb tushunadi [17].

T.V. Rassoxina barqaror turizm kontsepsiyasini rivojlanishni qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan ko'rib chiqishni taklif qiladi. Ushbu yondashuv quyidagi ta'rifga to'liq mos keladi: «barqaror turizm - bu ekologik resurslardan optimal foydalanishni ta'minlaydigan, mezbon jamoalarning ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini qo'llab-quvvatlaydigan va uzoq muddatli iqtisodiy jarayonlarning hayotiyligini ta'minlaydigan turizm turi. barcha manfaatdor tomonlar uchun ularning afzalliklarini hisobga olgan holda» [18].

BMTning atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferensiyasida qabul qilingan "Kun tartibi XXI" hujjatida ekoturizmga nisbatan barqaror turizmning afzalliklariga alohida e'tibor qaratilgan [19].

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, birinchidan, turizm, tadbirkorlik faoliyatining boshqa turlari singari, davriy ravishda yuzaga keladigan iqtisodiy risklar sharoitida ishlaydi va xavf har doim zarar ko'rgan muayyan sub'ekt bilan bog'liq. Sub'ekt sifatida ham jahon turizm industriyasi, ham mamlakatning turizm sanoati, shu jumladan har bir alohida turizm korxonasi bo'lishi mumkin.

Masalan, turizm xizmatlari bozoridagi talab va taklifning o'zgarishi ta'sirida bozor kon'yunkturasi o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan bozor risklar yuzaga kelishi mumkin. Natijada, iqtisodiy risklar aholi daromadlariga, turistik mahsulotlarga bo'lgan talabning hajmi va tuzilishiga ta'sir qiladi va turoperator tomonidan o'z vaqtida javob izlash va assortiment yoki narx siyosatiga o'zgartirish kiritishini talab qiladi [20].

Ikkinchidan, risklarga o'z vaqtida qarshi javob chora-tadbirlarni aniqlash mamlakatlar va alohida korxonalarga global va milliy turizm industriyasini rivojlantirish bo'yicha inqirozga qarshi rivojlanish dasturlari va prognozlarini yanada samarali shakllantirishga yordam beradi.

Uchinchidan, xalqaro turizm sohasida faoliyat yurituvchi turoperatorlar uchun iqtisodiy riskning muhim turi sifatida valyuta riski hisoblanadi. Umuman, risk har qanday vaqtda, turli xil kelib chiqadigan omillar ta'sirida paydo bo'lishi mumkin. Bunga 2019–2020 yillardagi COVID-19 epidemiyasi yaqqol misol bo'la oladi. Pandemiyaning global turizmga ta'sirini o'rganishga qaratilgan juda ko'p miqdordagi tadqiqotlarda namoyon bo'ladi. Ular asosan pandemiyaning global va milliy turizmga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan [21].

To'rtinchidan, turizmni rivojlantirishning hozirgi bosqichi global ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar va jarayonlar, jumladan, pandemiya bilan bog'liq bo'lgan oldingi barcha bosqichlardan tubdan farq qiladi. Pandemiya global turizmga katta zarar yetkazdi. Turistik sayohatlar soni kamaydi, mehmondo'stlik sanoati katta yo'qotishlarga duch keldi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon sayyohlik tashkilotining ma'lumotlariga

(UNWTO) ko'ra, o'zaro bog'liqlikning yangi davridagi birinchi global pandemiya 100 million ish joyini xavf ostiga qo'ydi [22].

Mavjud bo'lgan risklarga qarshi jahon xamjamiyati barqaror rivojlanish konsepsiyasini ilgari surdi. Ma'lumki, barqaror rivojlanish iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarni o'z ichiga olgan murakkab tushunchadir.

Beshinchidan, butun turizm industriyasida risklarni boshqarishga qaratilgan yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash va joriy etish tizimini ishlab chiqish zarur, chunki barqaror turizmni rivojlantirishning shakl va usullarini takomillashtirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir.

Oltinchidan, foydalanish samaradorligini oshirish va butun qiymat zanjiri bo'ylab ekotizimlarning degradatsiyasi va ifloslanishini kamaytirish orqali turizm sanoatining barqarorligini ta'minlash mumkin. Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror turizm modelini joriy etish biologik xilma-xillik va tabiiy resurslarni saqlash va ulardan samarali foydalanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va butun turizm industriyasini yaxshilashga ham, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga ham munosib hissa qo'shishi mumkin bo'ladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>
2. Economic Impact Research. <https://wtcc.org/research/economic-impact/economic-research/reports>
3. Unlock the power of economics. <https://www.oxfordeconomics.com/>
4. Oxford Economics. Jan/Feb 2024. https://www.oxfordeconomics.com/resource/world-economic-prospects-preview/?utm_source=homepage&utm_medium=hero-banner&utm_campaign=traffic
5. Travel & Tourism economic impact 2022, 2-3 bet, <https://wtcc.org/research/economic-impact/economic-research/reports>
6. Global Travel & Tourism Catapults into 2023 Says WTTC. <https://wtcc.org/news-article/global-travel-and-tourism-catapults-into-2023-says-wtcc>
7. Albert Postma, Elena Cavagnaro and Ernesto Spruyt Sustainable tourism 2040. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JTF-10-2015-0046/full/pdf?title=sustainable-tourism-2040>

8. Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development to United Nations. 1987 <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>
9. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml
10. Гаагская декларация межпарламентской конференции по туризму 1989 г. (Гаага, 10 - 14 апреля 1989 года). chrome-extension: //efaidnbmnnnibpcajpcglefindmkaj/https://www.rsuh.ru/upload/main/fipp/docs.pdf
11. Морозов М. М. Концепция устойчивого развития туризма в условиях новой реальности // Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса. – Т. 8, № 3, 2021, с. 32-39, DOI: 10.18413/2408-9346-2021-7-3-0-3. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepsiya-ustoychivogo-razvitiya-turizma-v-usloviyah-novoy-realnosti>
12. Королева И.С. Модель устойчивого туризма на староосвоенных территориях // Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса. 2022. 8 (2). С. 23-32. DOI: 10.18413/2408-9346-2022-8-1-0-3 https://www.researchgate.net/publication/361618559_A_model_for_sustainable_tourism_in_old-developed_territories/link/63d8e512c97bd76a824e04db/download?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
13. Устойчивый туризм. Департамент по экономическим и социальным вопросам ООН. <https://sdgs.un.org/ru/topics/sustainable-tourism>
14. 2017 год провозглашен Международным годом туризма. <https://news.un.org/ru/story/2015/12/1276571>
15. Генеральная ассамблея ООН единогласно приняла резолюцию «Устойчивый туризм и устойчивое развитие в Центральной Азии». <https://www.un.int/uzbekistan/news/>.
16. United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
17. Чудновский А. Д. Теория и методология социально-экономических исследований: учебное пособие. М., 2015. – 478 с. <https://e.lanbook.com/book/53307>
18. Рассохина Т. В. Технология мониторинга устойчивого развития туристских дестинаций посредством оценки индикаторов управления и состояния // Сервис +. № 2. 2018. <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiyamonitorin-gaustoychivogo-razvitiya-turistskihdestinatsiy-posredstvom-otsenki-indikatorovupravleniya-i-sostoyaniya>
19. Повестка дня на XXI век. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. //https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_intro.shtml
20. Бровко С.Б., Солод Т.В. Специфика реагирования индустрии туризма на глобальные экономические риски // Экономические отношения. – 2020. – Том 10. – № 4. – С. 1025-1038. – doi: 10.18334/eo.10.4.111142. <https://1economic.ru/lib/111142>
21. Gössling S., Scott D., Hall C.M. Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. Journal of Sustainable Tourism. 2020. doi: 10.1080/09669582.2020.1758708.
22. Tourism-dependent economies are among those harmed the most by the pandemic <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/12/impact-of-the-pandemic-on-tourism-behsudi>